

Lubomira Trojan

ZAMEK NA SZLAKU INNOWACJI

Zamek... Zakorzenione od dzieciństwa kliszowe skojarzenia podsuwają nam obrazy zamczyska, murów obronnych, fosy, wież. Za murami, w leśnych gęstwinach buszują niedźwiedzie, pasą się jelenie...

Tak też wyglądało niegdyś Wzgórze Zamkowe w Cieszynie. Pokazują to stare ryciny i dokumentacja historyczno-archeologiczna. Wzgórze Zamkowe w Cieszynie – wyjątkowe miejsce w skali regionu, zasiedlone już na przełomie IX i X w. (badania archeologiczne potwierdziły występowanie śladów osadnictwa już z czasów rzymskich). Z XI w. pochodzi murowana romańska rotunda, która wchodziła w skład zabudowań zamku kasztelana, i która do dnia dzisiejszego ciągle jest największą atrakcją wzgórza. Na XIV wiek datowana jest wieża, zwana Piastowską, udostępniona zwiedzającym. Średniowieczne pochodzenie mają także inne atrakcyjne turystycznie obiekty: wieża ostatecznej obrony, mury obronne, fundamenty wieży przybramnej.

Do tego momentu opis wzgórza jest zgodny z naszymi wyobrażeniami o tym, czym jest i być powinien zamek. Nie na darmo jednak tytuł tego artykułu brzmi: *Zamek na szlaku innowacji*. Cieszyński zamek rozpoczął kolejny wiek swojego trwania, wiek XXI, od radykalnej zmiany wizerunku i wytyczenia nowego szlaku innowacyjnych rozwiązań. Różnicę pomiędzy kliszami a dniem dzisiejszym widać chociażby po tym, że... zamieniliśmy jelenie!

Kolejne różnice obejmują całą resztę.

1. Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości

Na terenie Wzgórza Zamkowego w Cieszynie od początku 2005 r. istnieje jedyne w Polsce regionalne centrum *designu* oraz centrum przedsiębiorczości, łączące sferę gospodarki z kulturą. Nosi ono nazwę

Śląskiego Zamku Sztuki i Przedsiębiorczości (ŚZSziP). Jest to jednostka komunalna, powstała aby – najogólniej mówiąc – wspomóc rozwój przedsiębiorczości poprzez promocję wzornictwa przemysłowego.

Okolo 2000 r. w Cieszynie zrodził się niezwykle i nietypowy plan. W zabytkowym otoczeniu i budynkach średniowiecznego zamku, który w XIX w., za panowania Habsburgów, przeszedł gruntowną przebudowę, a w XX w. popadł praktycznie w ruinę, miało powstać centrum przedsiębiorczości. Poprzez wykorzystanie potencjału wzornictwa i sztuki miało się ono przysłużyć do pobudzenia śląskiej gospodarki i wzrostu konkurencyjności lokalnych przedsiębiorstw. Nowe centrum miało pomagać rozwiązywać problemy związane z restrukturyzacją Śląska i utratą miejsc pracy w tradycyjnym przemyśle. Zupełnie innowacyjny był pomysł, aby te problemy próbować rozwiązywać poprzez *design*.

Nietypowy pomysł uzyskał akceptację i wsparcie Śląskiego Urzędu Marszałkowskiego w Katowicach. Środki na inwestycję pochodziły z różnych źródeł: Phare ESC (3 072 314 euro), funduszy UE (1 714 523 euro), budżetu państwa (278 004 euro), Urzędu Marszałkowskiego (168 555 euro) oraz Gminy Cieszyn (911 232 euro).

W ciągu 13 miesięcy stworzono bazę lokalową, bazując głównie na starych pomieszczeniach i zabudowaniach zamku Habsburgów. Obecnie składa się ona z:

- tzw. Zamku Sztuki (o powierzchni 1311 m²), który powstał w części dawnego Myśliwskiego Pałacyku Habsburgów i mieści sale ekspozycyjne, salę konferencyjną (powstałą w dawnych stajniach), warsztat ceramiczny i tkacki, a także pokoje gościnne i herbaciarnię Laja;

- Centrum Przedsiębiorczości „Oranżeria” (o powierzchni 1808 m²) – jest to nowoczesny budynek wybudowany w miejscu dawnej oranżerii Habsburgów, mieszczący salę wystawową, salę konferencyjną, biura zamku, punkt konsultacyjny dla małych i średnich przedsiębiorstw (mśp), biura dla nowych firm (450 m²) oraz kawiarnię Presso.

W dawnej „willi” zlokalizowano z kolei budynek administracji wraz z Informacją Turystyczną i sklepem oferującym przedmioty sztuki użytkowej oraz wyroby lokalnego rzemiosła.

2. Klimat kreatywności

Do głównych i najważniejszych zadań Śląskiego Zamku Sztuki i Przedsiębiorczości należy wspieranie innowacyjnych przedsiębiorstw, promocja nowych technologii, promocja *designu*, ułatwianie dostępu do potencjału naukowo-badawczego, ale także ochrona i popularyzacja ginących zawodów i rzemiosła artystycznego oraz rozwój turystyki. Struktura zamku obejmuje główne działy: wzornictwa, przedsiębiorczości, edukacji artystycznej i turystyki. Zamek powstał i funkcjonuje dzięki środkom różnych źródeł: dotacji z miasta, Unii Europejskiej, dochodom własnym oraz dotacjom celowym na konkretne projekty z Urzędu Marszałkowskiego czy funduszy państwowych.

W karcie projektu inwestycyjnego (Phare ESC) założono, że w czasie pierwszych pięciu lat (2005–2009) działalność Śląskiego Zamku Sztuki i Przedsiębiorczości w Cieszynie ma przynieść:

- 120 nowych miejsc pracy utworzonych w małych i średnich przedsiębiorstwach,
- 30 nowych miejsc pracy w sektorze turystyki,
- 10 nowych małych i średnich przedsiębiorstw w dziedzinie usług typu *business to business*,
- 5 nowych małych i średnich przedsiębiorstw w sektorze związanym z turystyką,
- 10 nowych produktów powstałych przy współpracy z projektantem.

Według stanu na 28 lutego 2008 r. osiągnięto już:

- 129 nowych miejsc pracy oraz 22 nowe miejsca pracy w turystyce,
- 18 nowych firm wspierających biznes (głównie branża komputerowa, doradcza i studia projektowe) oraz 15 nowych firm w turystyce,
- zaprojektowano i wdrożono 26 nowych produktów.

Wkrótce po powołaniu zamku ruszyły pierwsze duże projekty ZPORR: Śląska Sieć na Rzecz Wzornictwa oraz Regionalna Sieć Promocji i Transferu Technologii. Powołano Klub Przedsiębiorcy, zrzeszający przedsiębiorców z regionu. W zamkowej oranżerii powstał punkt konsultacyjny dla przedsiębiorców ze Śląska. Zaczęto organizować spotkania, wystawy, warsztaty i konferencje i powoli kształtował się niepowtarzalny klimat wyzwalający kreatywne myślenie.

Na Wzgórzu Zamkowym zaczęli się pojawiać przedsiębiorcy, projektanci, eksperci polscy i zagraniczni, przedstawiciele samorządów, instytucji naukowych, dziennikarze. Działania wspierane są przez grono ekspertów z polskich uczelni kształcących projektantów i Stowarzyszenia Projektantów Form Przemysłowych. Nawiązano także bliską współpracę ze śląskimi instytucjami wsparcia biznesu. Wśród partnerów państwowych wyróżnić należy m.in.: PARP, Urząd Patentowy RP, Instytut Adama Mickiewicza, Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Nawiązano także międzynarodową współpracę z europejskimi centrami *designu*, czego efektem jest m.in. zaproszenie do udziału w europejskich projektach, takich jak DME (Europejska Nagroda Zarządzania *Designem*) oraz SEE – *Sharing Experience Europe* (Interreg IV C). Specyficzną dziedziną, łączącą wszystkie pozostałe, stał się więc *design* a wymiana doświadczeń, myśli, wiedzy. Promowanie i propagowanie dobrych praktyk od początku stały się codzienną zasadą pracy innowacyjnego zamku.

Bardzo owocnym i efektywnym działaniem, w które zaangażował się ŚZSziP, stał się projekt Śląska Sieć na Rzecz Wzornictwa (lata 2005–2007). 327 firm i instytucji, 995 uczestników konferencji, spotkań i warsztatów, 2160 uczestników Dni Otwartych i ponad 25 tys. zwiedzających wystawy *designu* – to wszystko odbiorcy i beneficjenci projektu, którzy w trakcie jego trwania odwiedzili także zamek.

W ramach projektu organizowano konferencje i wystawy (np. Narzędzia – wzornictwo maszyn, środków produkcji i komunikacji; Polska pasja tworzenia – Meble; *Design* dla niewidomych; Opakowania – bardzo cichy, głośny sprzedawca), których uczestnicy i odbiorcy przybywali nie tylko z Cieszyna, ale z całego Śląska i kraju. W trakcie trwania projektu zorganizowano konkurs „Śląska Rzecz” wyłaniający najlepsze śląskie projekty i produkty wdrożone do produkcji w danym roku. Konkurs, intensywnie promowany przez media, kończy się rokrocznie dużą wystawą w zamkowej oranżerii. Innym cyklicznym już wydarzeniem jest także wystawa i konferencja „Najlepsze Dyplomy Projektowe”, organizowana wspólnie z kwartalnikiem 2+3d, oraz konferencja i wystawa: „Dizajn w przestrzeni publicznej”, obie nagłaśniane przez ogólnopolskie media.

Wszystkie te inicjatywy, oprócz tego, że wypełniają swoje założenia i cele, promują dobre wzory i wpływają pośrednio na rozwój przedsiębiorczości, stanowią także silny magnes dla turystów i odwiedzających, którzy przebywają w regionie. W zamku goszczą także klasycy *designu* –

eksponowaliśmy m.in. wystawy projektów firmy Alessi, czeskiego studia *Qubus design*, plakatów Bruno Monguzziego, Wolfganga Weingarta, a także polskiej architektury (wystawa projektów Roberta Koniecznego). Wystawy są organizowane w zamku niezależnie od sezonu turystycznego, jednak szereg osób przebywających w pobliskich Beskidach na wypoczynku weekendowym, przyjeżdża właśnie w soboty i niedziele specjalnie do Cieszyna, by je zwiedzić.

Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości w Cieszynie był także partnerem (wraz ze Stowarzyszeniem Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza” Euroregion Śląsk Cieszyński oraz partnerem czeskim Beskydska tvorba z Trzyńca) w projekcie „Polsko-Czeska Akademia Ginących Zawodów” (marzec–październik 2006 r.). Projekt ściśle wpisywał się w realizację jednego ze statutowych celów zamku, jakim jest ochrona i popularyzacja ginących zawodów Śląska Cieszyńskiego. Ma on także niewątpliwy wpływ na podniesienie atrakcyjności turystycznej całego regionu. Jego głównym celem była ochrona i popularyzacja rzemiosła tradycyjnego, co w praktyce zrealizowano poprzez wytyczenie Szlaku Tradycyjnego Rzemiosła, przeprowadzenie cyklu warsztatów rzemieślniczych (np. kowalstwo, przędzenie wełny, snycerstwo, hafciarstwo, wikliniarstwo) i organizację jarmarku rzemiosła.

W ramach szlaku ginących zawodów zidentyfikowano rzemieślników i artystów ludowych pracujących na terenie objętym projektem. Na tej podstawie zostało wyodrębnionych 21 miejscowości, 34 twórców – rzemieślników, 2 muzea, 2 galerie oraz 3 izby regionalne. Miejsca te zostały umieszczone na Szlaku Tradycyjnego Rzemiosła, oznakowano je specjalnymi tablicami i zaprezentowano, wraz z mapą i ulotką szlaku, na stronie internetowej: www.tradycjyniepiekne.pl.

Zorganizowano także pierwszy „Cieszyński Jarmark”, na którym rzemieślnicy z Polski i Czech prezentowali różne rzemiosła, w tym m.in.: snycerstwo, rzeźbę w drewnie, kowalstwo, rusznikarstwo, filigran cieszyński, koronczarstwo, hafciarstwo, oraz sprzedawali swe wyroby. Organizacja jarmarków jest nadal kontynuowana. Przy okazji imprez o charakterze historycznym bądź dni otwartych, kontynuowano promocję i sprzedaż produktów lokalnych artystów i rzemieślników. Nadal działa też strona internetowa szlaku.

3. Wzgórze historyczne

Śląski zamek „opiekuje” się nadal największymi atrakcjami turystycznymi wzgórza, czyli Rotundą pw. św. Mikołaja, Wieżą Piastowską i wieżą ostatecznej obrony. Przez 11 miesięcy 2008 r. odwiedziło je ponad 40 tys. osób i liczba ta z roku na rok wzrasta. Dla komfortu odwiedzających gości zaprojektowany został wewnętrzny system komunikacji wokół zamku i w jego wnętrzu. Na tabliczkach informacyjnych znajdują się nazwy budynków i działów oraz logotyp zamku. Autorem projektu jest Michał Stefanowski – jeden z czołowych polskich projektantów. Jego wkład i współpraca ma bezpośrednie przełożenie na wizerunek instytucji i jakość odbioru komunikatu.

Znanych polskich projektantów zaproszono także do pomocy przy aranżacji otoczenia instytucji i okalającej ją zieleni. Metalowe ławki dla spacerowiczów, usytuowane przy ścieżce wokół oranżerii, zaprojektował Maciej Jurkowski. Zielenią zajęła się z kolei Irena Bajerska.

Przy wszystkich innowacyjnych działaniach, wynikających ze strategii i zadań, jakie postawiono zamkowi, nadal silny nacisk kładziony jest na propagowanie wiedzy o historii wzgórza – jest ona nieustannie elementem budującym poczucie tożsamości cieszyńian, ale również oczywiście bardzo nośnym elementem oferty turystycznej regionu. Dlatego w galerii „Stara Baszta” mieści się ekspozycja dotycząca historii wzgórza. Przy szczególnych okazjach w Rotundzie odbywają się msze święte czy koncerty muzyki, umożliwiające bezpośrednie obcowanie z tym zabytkiem. W tym roku, w bezpośrednim otoczeniu Rotundy, aktorzy polskiej sceny teatru z czeskiego Cieszyna, dwukrotnie przedstawili inscenizację Makbeta.

Było oczywiste, że w miejscu skupiającym największe atrakcje turystyczne regionu, a jednocześnie chcącym promować nowe obszary swoich działań, musi funkcjonować punkt informacji turystycznej. Pracownicy IT informują o historii i atrakcjach samego wzgórza, Cieszyna i regionu (zarówno części polskiej, jak i czeskiej), i oczywiście oferują wydawnictwa turystyczne i płyty oraz wyroby lokalnego rzemiosła. Ponieważ u podstaw działań zamku leży powiązanie nowoczesności z tradycją oraz promocja dorobku kulturowego i dziedzictwa regionu w atrakcyjny, nowoczesny sposób, zamysł ten starano się przełożyć także na ofertę sklepu IT. Można w nim dzisiaj nabyć m.in. „zamkowe”

ciasteczka w kształcie wieży, książeczkę kucharską „Cieszyńskie ciasteczka” czy np. ekologiczne torby z bannerów wykorzystywanych wcześniej do promocji wydarzeń. W sklepie można też kupić produkty polskich firm projektowych, m.in. zabawki, filcowe podkładki i gadżety, ceramikę, biżuterię.

W informacji turystycznej opracowano program odwiedzin wzgórza dla grup zorganizowanych, zwłaszcza szkolnych, które oprócz tradycyjnego zwiedzania zamku mogą skorzystać z warsztatów teatralnych i tradycyjnego rzemiosła. W punkcie IT działa także wypożyczalnia rowerów.

W sezonie letnim zamek organizuje imprezę pt. „Zamkowe spotkanie z historią”. W ramach „Spotkań” przedstawiane są inscenizacje historycznych wydarzeń, pokazy obyczajów, ubiorów, kuchni, metod walki itp. Jest to cykl dużych imprez, rozgrywających się w budynkach zamku oraz w parku. Intensywność wydarzeń i bogaty program powodują, że, niezależnie od pogody, imprezy są bardzo chętnie odwiedzane przez mieszkańców regionu i wizytujących go gości.

Kolejna impreza przyciągająca odwiedzających odbywa się co roku we wrześniu. Są to: „Skarby z cieszyńskiej trówy”. Głównym jej celem jest skierowanie uwagi odbiorców na bogactwo kulturowe Śląska Cieszyńskiego. W jej ramach odbywają się m.in. wystawy twórców związanych z regionem, dyskusje regionalnych autorytetów, program aktywizujący dzieci i młodzież, konkursy na najlepsze wypieki.

Ważnym działaniem, mającym na celu promocję samego zamku, są dni otwarte. Kilkakrotnie w ciągu roku zamek w specjalny sposób otwiera się na dzieci, młodzież, rodziny i zaprasza ich do wspólnego spędzenia czasu. Warsztaty (np. robienia ozdób z filcu, ozdób choinkowych, pieczenia i zdobienia tradycyjnych ciasteczek), wystawy bazujące na tradycyjnym dorobku regionu, ale w twórczy sposób także go rozwijające, działania pokazujące rolę wzornictwa w codzienności (np. tradycyjny cieszyński wigilijny stół sąsiaduje ze stołami zaaranżowanymi przez czołowych polskich projektantów), stanowią nie lada atrakcję nie tylko dla okolicznych mieszkańców.

Warto na koniec dodać, że w tym roku zamek po raz pierwszy uczestniczył w organizowanej w Cieszynie i Czeskim Cieszynie „Nocy Muzeów”. W programie imprezy znalazły się warsztaty ceramiki raku oraz bezpłatne zwiedzanie wystaw, Rotundy oraz Wieży Piastowskiej.

4. Zamek w mediach

W toku działań podejmowanych przez Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości, Wzgórze Zamkowe w Cieszynie zaczęło zyskiwać zupełnie nową rangę i renomę. Wcześniej trochę zaniedbane, trochę zarośnięte i zapomniane, rozpoczęło nowy etap życia. Obecność ekspertów, projektantów, przedsiębiorców oraz turystów, szeptany marketing miejsca i promocja medialna spowodowały, że zaczęło ono być znacznie lepiej rozpoznawalne w Polsce, a także za granicą kraju. Informacje na temat zamku i prowadzonych projektów ukazywały się m.in. w: TVN, TVP 2, TVP Katowice, w Dzienniku Zachodnim, Gazecie Wyborczej, Rzeczypospolitej, Gazecie Prawnej, Elle Decoration, Werandzie, Packaging, Meble Plus, Polskim Radio, radiowej „Trójce”, Radio Katowice, Radio Bielsko oraz portalach i stronach internetowych. Całość projektu Śląska Sieć na Rzecz Wzornictwa została podsumowana w filmie oraz dwujęzycznym biuletynie „i”.

Szczególną wagę przykładą się do przekazywania wiadomości o zamkowych wydarzeniach potencjalnym turystom przebywającym w Cieszynie oraz w regionie – pojawiają się one w lokalnych pismach oraz punktach informacji turystycznej. Na bieżąco aktualizowana jest oczywiście strona internetowa zamku (www.zamekcieszyn.pl).

5. Zamek rozwija

Działalność Zamku wpływa w znacznie szerszym zakresie na rozwój usług turystycznych na Wzgórzu Zamkowym. W budynku zamku zlokalizowane są np. pokoje gościnne „Pod Wieżą”, które prowadzi niezależna cieszyńska firma. Od połowy 2007 r. w budynku oranżerii, przy sali ekspozycyjnej, działa kawiarnia „Presso”. Jest to miejsce, gdzie nie tylko serwuje się świetną kawę i lody, ale jest to przede wszystkim żywa galeria *designu – design alive*. Meble, ceramika, elementy wyposażenia wnętrz zaprojektowane przez najlepszych polskich projektantów, wypełniają wnętrza kawiarni i są jednocześnie „testowane” przez klientów. „Presso” zostało nagrodzone w tegorocznej edycji konkursu „Polska Pięknieje – 7 Cudów Funduszy Unijnych” w kategorii „Produkt promocyjny”.

W zamkowych podziemiach działa także herbaciarnia i sklepik ze zdrową żywnością „Laja”; gdzie można również wysłuchać koncertów. Pod zamkiem funkcjonuje także „Jaskinia Rzemiosła” – sklep oferujący upominki.

Działania Śląskiego Zamku Sztuki i Przedsiębiorczości rozpoczęły się w 2005 r., trwają więc zaledwie kilka lat. Tyle samo trwa proces budowy marki zamku jako instytucji. Nie jest to wiele, więc tym bardziej cieszy, że działania podejmowane przez zamek, niełatwe i w dużej mierze pionierskie, dążące do kompleksowej zmiany wizerunku Śląska, przedsiębiorczości, polskiej przestrzeni publicznej, polskich produktów, zostały docenione.

W kwietniu 2007 r. Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości w Cieszynie otrzymał medal Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego za promowanie wzornictwa przemysłowego – Zasłużony dla Kultury Polskiej. W lipcu 2007 r. projekt „Śląska sieć na rzecz wzornictwa” otrzymał tytuł: Najlepsza Inwestycja w Człowieka, przyznany przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. W tymże samym roku otrzymał wyróżnienie „Kreatywnego Zamku” w konkursie Europejska Nagroda Przedsiębiorczości. W 2008 r. otrzymał wyróżnienie w konkursie „Polska Pięknieje – 7 Cudów Funduszy Unijnych”.

Zamek sam się rozwija. Widzimy wyraźnie, podejmowane inicjatywy przekonują nas i uczestników wydarzeń, że *design* może skutecznie wpływać na poprawę jakości życia mieszkańców, turystów, może pozytywnie oddziaływać na rozwój lokalny. Podejmowana współpraca z projektantami oraz wszystkie działania zmierzające do promocji dobrych projektów wyraźnie zwiększają atrakcyjność turystyczną danego miejsca. Różowy jelonek, projektu Hanny Kokczyńskiej i Luizy Marklowskiej, stał się wizytówką Zamku i Cieszyna, ulubionym miejscem pstrykania pamiątkowych zdjęć. Wystawy, jarmarki, warsztaty, nowoczesność pomieszana z tradycją, dobra kawa w kawiarni i pamiątki w sklepiku przyciągają gości spragnionych coraz bardziej niekonwencjonalnych doświadczeń, niezapomnianych wrażeń, poczucia uczestnictwa w czymś niezwykłym. Znajdują to w zamku. Dodatkowo, położenie przy granicy sprawia, że Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości w Cieszynie przyjął na siebie obowiązek dbałości o wizerunek kraju. W zamku Polskę wspólnie promują sztuka, rzemiosło artystyczne i *design*.

Literatura

- Gołębiowska-Śmiałek M., 2006, *Rola środków publicznych w promocji wzornictwa przemysłowego*, i: przedsiębiorczość i dizajn, 1.
- Popek J., 2004, *Kiedy myślę: wzornictwo...*, Sprawy Nauki. Biuletyn Ministra Nauki i Informatyzacji, 4.
- Mrozek J. A., 2006, *Cele współczesnego designu*, [w:] Frejlich C. (red.), *Wzornictwo – kultura i gospodarka. Czy można promować Polskę przez wzornictwo?*, Biblioteka Uniwersytecka, Warszawa, 20–21.01.2006, Fundacja Rzecz Piękna, Kraków.
- Porębski J., 2006, *CD – Centrum Dizajnu w Warszawie*, [w:] Frejlich C. (red.), *Wzornictwo – kultura i gospodarka. Czy można promować Polskę przez wzornictwo?*, Biblioteka Uniwersytecka, Warszawa, 20–21.01.2006, Fundacja Rzecz Piękna, Kraków.
- Śląska Sieć na Rzecz Wzornictwa. Raport roczny 2005*, 2006, Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości, Cieszyn.
- Śląska Sieć na Rzecz Wzornictwa. Raport roczny 2006*, 2007, Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości, Cieszyn.

Strony internetowe

<http://www.cieszyn.pl>
<http://www.tradycjniepiekne.pl>
<http://www.um.cieszyn.pl>
<http://www.wzornictwo.net>
<http://www.zamekcieszyn.pl>